

МОБІЛІЗОВАНИЙ УКРАЇНОЮ

П'ять років агресії Росії проти України стали своєрідним стрес-тестом на громадянськість кожного з нас. Втім у нашому конкретному випадку йдеться про члена-кореспондента НАПН України Василя Миколайовича Ткаченка. Ще влітку 2014 р., коли ЗМІ були переповнені інформацією про таку собі зону «антитерористичної операції», він чітко й однозначно сформулював своє ставлення до окупації Криму й ряду районів Донбасу констатувавши, що **це зовнішня агресія по відношенню до України**. Нагадаю, що Верховна Рада України лише 18 лютого 2018 р., тобто чотири роки по тому, схвалила Закон України №2268-VIII, де у преамбулі посіло своє місце принципово важливе положення: «Російська Федерація чинить злочин агресії проти України та здійснює тимчасову окупацію частини її території за допомогою збройних формувань Російської Федерації».

Наводжу цей приклад для ілюстрації того, що аналіз і прогноз наших дослідників часто випереджав оцінку ситуації багатьма представниками депутатського корпусу, значна частина яких і до сьогоднішнього дня сповідує тезу про якусь «громадянську війну» в Україні, до якої, мовляв, Росія не причетна.

Позиція.

А на війні, як на війні. Головним ресурсом є не так метал – танки і гармати, як людський розум, світоглядна позиція воїнів, їхня патріотична настанова. Як це поведлося в світі, на війні є воїни-захисники Вітчизни, є дезертири, є колабораціоністи, а ще є й мародери. Ткаченко обрав позицію воїна. Продовжуючи співпрацювати з російськими науковцями, Василь Ткаченко ніколи не запобігав перед росіянами. Так, під час виступу на Міжнародному онлайн-семінарі у Ростові-на-Дону 3 липня 2017 р., він окреслив своє ставлення таким чином: «Тож мені було дивно, коли деякі російські колеги закликали мене позиціонуватися насамперед дослідником *«без гніву і пристрасті»*, дистанціюючись від політики і *«не уподібнюючись політрукам»*. А відтак пояснюю своїм шановним колегам, що справа захисту Вітчизни – священна. Я приречений бути із своїм народом, як і мій батько під час Другої світової війни. Мій народ не воює десь під Белгородом чи Калугою., а відстоює незалежність і суверенітет на своїй землі. Це з чуток ваш Захар Прилепін вирішив засвітитися в політруках-окупантах на Донбасі. Так що політрук політруку – велика різниця».

Який мілітарний ресурс є нині одним із головних для нинішньої воюючої України? Що на сьогоднішній день якнайбільше відповідає сучасним вимогам «гібридної війни»? Що найбільш шкодить Україні в світовому інформаційному просторі? На ці запитання нині дає відповідь і авторитетний американський журнал з міжнародних відносин *Foreign Affairs* у номері за грудень 2018 р. У ньому було зазначено, що характер висвітлення агресивних дій Росії проти України «продемонстрував вплив нарративів Кремля на розуміння міжнародною спільнотою суті подій в Україні». А це вносить в міжнародне інформаційне поле «певний ореол двозначності й розмиває статус України як жертви агресії. Це має змінитися, якщо Київ хоче добитися тієї підтримки, яку він відчайдушно потребує... Нині Порошенку слід повернути національний нарратив України в центр міжнародних дебатів й нагадати західним лідерам про необхідність захищати ті цінності, котрі лежать в основі їхніх суспільств».

Тож який вихід врешті-решт порадили нам наші західні союзники наприкінці п'ятого року російської агресії? До цих слів, очевидно, декому варто було б прислухатися: «Оскільки в українського народу немає жодних шансів на успіх у військовому зіткненні з Росією – чи то на суші, чи на морі – найбільші шанси на прорив у цьому гібридному конфлікті полягають у зміцненні почуття національної ідентичності, яке допоможе країні дистанціюватися від її історичних зв'язків з Росією. Це і є головним фронтом у тій конфронтації, яка обумовлена історією цих двох країн... Москва любить говорити про те, що сучасні українці і росіяни – це єдиний народ, що робить прагнення України зблизитися із Заходом одночасно і зрадою, і екзистенціальною загрозою для майбутнього Російської Федерації».

Ресурс

Чи стало це судження американського автора якимось відкриттям для громадської думки України? Далі що ні. Принаймні стосовно до творчої діяльності Василя Ткаченка. Впродовж цих трагічних і випробувальних для України років проблема українського нарративу – ідентичності України в час «гібридної війни» – стала для нього смыслом життєдіяльності. Тут важко сказати, чи то він сам обрав цю проблему для дослідження, чи доля обрала його для виконання цієї місії. Але результати роботи говорять самі про себе: за п'ять років ним було опубліковано 13 монографій. Із них 5 меншого формату (по 5-7 авт. аркушів) було здійснено видавництвом «Знання України» й направлено в зону військових дій. Решта 7 фундаментальних монографій (в середньому по 25-30 авт. аркушів) були розраховані на поширення в академічних колах та університетській аудиторії.

Чи дійшли ці книги до свого читача? Тут важко сказати щось певне, коли тиражі книг мізерні, оскільки їх видання не отримало будь-якого державного фінансування: всі вони були здебільшого профінансовані або самим автором, або отримали фінансову підтримку з боку окремих волонтерів через громадську організацію – Академію політичних наук. Залишається сподіватися, що зацікавлений читач міг ознайомитися з результатами роботи через інтернет, де вони розміщені на сайті тієї ж Академії політичних наук.

Все це наводить на сумні роздуми. Складається враження, що наукова інтелігенція штучно відсувається на периферію політичного життя, де панівне місце відводиться електронним засобам масової інформації. А тим часом видатний британський політичний мислитель Ентоні Гіденс – у свій час головний ідеолог «третього шляху» Тоні Блера – попереджає, що засила різноманітних політичних «ток-шоу» в інформаційному полі «приводить до неусталеності й невизначеності майбутнього і скоріше загострює, ніж знімає, існуючі ідеологічні протиріччя».

І в цьому, зазначає у своїх роботах Василь Ткаченко, лорд Гіденс абсолютно правий. Взяти хоча б сумний досвід України: ми зекономили якісь гроші, не фінансуючи належним чином науку й освіту, занедбавши систему політичної освіти, але програли інформаційну війну Росії, втратили на даний час Крим і частину Донбасу, а до того ж отримали гігантську гуманітарну проблему, для вирішення якої потрібно буде виділити десятикратно помножене фінансування. Де ж тут наш державний глузд? А в результаті маємо прикрий факт: на разі ми маємо боротися проти нав'язливої для нас ситуації «двох Україн», про загрозу якої Василь Ткаченко ось уже впродовж десяти років застерігав у своїх книгах.

Саме на таку ситуацію – неузгодженості й нецілеспрямованості – роблять ставку ідеологи Кремля. І це стосується не лише України, а й курсу Москви на дестабілізацію у всьому світі. Взяти хоча б одну з останніх публікацій провідного ідеолога так званої суверенної демократії Владислава Суркова: «Чужоземні політики приписують Росії втручання у вибори й референдуми по всій планеті. Насправді справа ще більш серйозна – Росія втручається у їх мозок, і вони не знають, що робити з власною зміненою свідомістю». Сурков із захватом вихваляється, що Росія розпочала інформаційний наступ на Захід, а європейські й американські експерти стали все частіше помилятися у своїх прогнозах.

Що робити?

І у судженнях Суркова є частина гіркої правди. Український нарратив все ще потребує належної інформаційної підтримки як у самій Україні, так і в зовнішньополітичній сфері. Взяти хоча б для прикладу статтю такого собі оглядача німецького видання *Contra Magazin* Марко Майера, який з номера в номер славословить Володимира Путіна як «урівноваженого й розсудливого стратега», оскільки «якби пост президента Росії нині посідала б більшість запальна людина – як би вона відреагувала б на держпереворот в Україні, здійснений за активної підтримки Заходу і спрямований на інтеграцію країни в НАТО...»? І подібним вихвалянням таких собі нібито ліберальних «аналітиків», на жаль, не завжди дається належна відповідь з нашого боку.

Тут мова йде не лише про наукові розмірковування й теоретичний концептуальний аналіз агресивного курсу Росії. Слово правди, щоб дійти не лише до академічної аудиторії, а й до пересічного українця, має набути стилю високої політичної публіцистики. Саме тому я хотів би звернути увагу читача на другому виданні (доповненому) високоінтелектуального полемічного доробку Василя Ткаченка під назвою «Україна – Росія: на сконі “пропащого часу”» (К.: Видавництво ПОЛІПІЯ, 2019, 547 с.).

Які ж прикметні особливості виділяють цю книгу серед загалу видань? По-перше, вона складається із серії публіцистичних статей, які побачили світ в газетах і журналах впродовж останніх десяти років. На їх прикладі ми можемо простежити принциповість і послідовність автора у донесенні до читача широкого горизонту українського нарративу щодо національної ідентичності України. А також перейнятися його глибокою стурбованістю: чому до цього часу проблематика національної ідентичності за умов російської агресії не стала пріоритетною для існуючої системи науки і освіти?

На відміну від багатьох своїх колег, перейнятих пошуками української ідентичності у сивій давнині минулого, Василь Ткаченко суворо дотримується іншого канону. Динаміка суспільного поступу, зазначає він, визначається ступенем напруги між освоенним пластом історичного минулого, з одного боку, і горизонтом суспільних очікувань – з другого. Мало того, щоб знати свою історію, сьогодні не менш важливо розуміти головний тренд розвитку світового з тим, щоб вписати у нього траєкторію подальшого поступу України. Саме такий підхід є суголосним одному із принципових засад Михайла Драгоманова: «Вся практична мудрість людська може бути в тому, щоб убачити напрямок руху світового, його міру, закон і послужитися тим рухом. Інакше той рух піде проти нас, роздавить нас».

Друга важлива особливість представленої книги. Більша половина вміщених у ній статей має загострений полемічний характер, звернений безпосередньо до російської аудиторії. І то це не просто така собі полеміка «для хатнього вжитку». Розпочалась ця серія публіцистики 2010 р. статтею «Суверенная бюрократия Украины в зоне двойной периферии» у московському журналі Левада-Центру «Вестник общественного мнения. Данные. Анализ. Дискуссии» (№ 2 (114). – с. 80-88), а завершилася у 2018 р. статтею «Украинский шлях: от государственности приватизированной – к правовой» у журналі «Политическая концептология» (Ростов-на-Дону). – № 1. – с. 244-255). Отже, йдеться про надзвичайно важливу ділянку просвітницької роботи безпосередньо в інформаційному полі країни-агресора. На сьогоднішній день не кожен дослідник-публіцист може похвалитися таким творчим доробком. Ткаченко реалізує це на практиці, і здійснює що місію високоєфективно.

І насамкінець, по-третє. Уже на сьогоднішній день, попри мізерні тиражі, творчий доробок Василя Ткаченка був позитивно сприйнятий як науковцями, так і широкою громадськістю. Ідеться про серію відгуків у газеті «День», про цілу низку рецензій в «Українському історичному журналі», а також про схвальну думку з боку Лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка Володимира Мельниченка в серії публікацій у науково-популярному виданні «Суспільно-політичні процеси».

Публіцистичні нариси Василя Ткаченка, зазначає шевченківський лауреат, «викликали у мене численні асоціації з пророцтвами та заповідями Тараса Шевченка, думками та висновками Михайла Грушевського... Те ж саме масштабне бачення проблеми і таке ж глибинно патріотичне ставлення дослідника до неї». Появу ж другого (доповненого) видання Володимир Мельниченко вважає вкрай нагальною, оскільки нині, на превеликий жаль, «відбувається процес деінтелектуалізації української національної свідомості: важко що-небудь вдіяти, коли виважений аналіз проблеми підмінюється пустопорожньою хльосткою фразою на телевізійних ток-шоу».

Отже, підсумовуючи сказане, слід констатувати: найбільш визначальною рисою пропонованої читачу книги є її діалогічність, публіцистичність і полемічна загостреність. Її актуальність, як на мене, безсумнівна. Хто б що не казав, але при відсутності належного інтелектуального продукту на українському книжковому ринку допитливий читач змушений часто-густо звертатися до іноземного потрактування українського нарративу. Тим самим ми віддаємо справу формування національної ідентичності України або в руки зарубіжжя, або ж, що не краще, в руки «своїх» таки «дядьків отечества чужого», котрі асоціюють себе із «русским миром».

Цьому має бути покладено край.